

حضرت عبدالعظیم، آستانه آستانه حضرت عبدالعظیم
 زیارتگاه معروفی است در شهر ری، نزدیک تهران، که مدفن عبدالعظیم ابن عبدالله ابن علی ابن حسین ابن زید ابن حسن مجتبی (وفات حدود ۲۵۰ هجری قمری) است. در آستانه حضرت عبدالعظیم آثار گوناگون هنری از قرن ششم تا قرن چهاردهم موجود است. صندوق منبت آن در ۷۲۵ هجری قمری ساخته شده و گنبد طلایش به تاریخ ۱۲۷۰ هجری قمری است.

آرامگاه ناصرالدین شاه قاجار مجاور حرم در ضلع غربی آستانه و آرامگاه رضا شاه کبیر نزدیک آن واقع شده است. امامزاده حمزه و امامزاده طاهر در صحن آستانه واقع است.

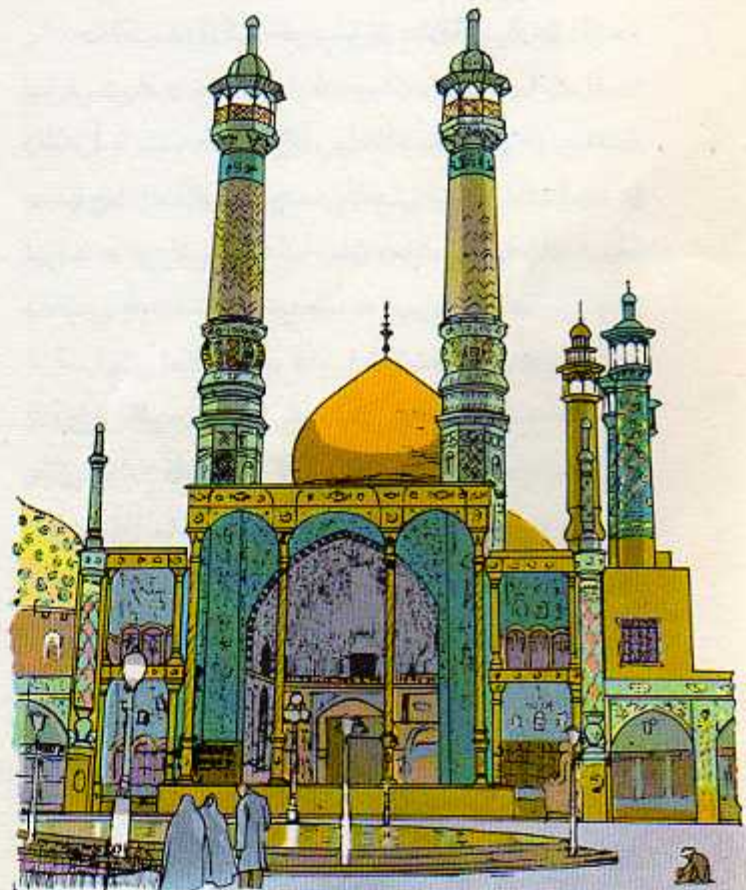
حضرت معصومه، آستانه آستانه حضرت معصومه بنای با شکوهی است در شهر قم که مدفن فاطمه معصومه (وفات ۲۰۱ هجری قمری)، دختر امام موسی کاظم (ع)، و یکی از زیارتگاههای معروف ایران است. گویند هنگامی که حضرت فاطمه معصومه در ۲۰۱ هجری قمری برای دیدار برادرش امام رضا (ع) عازم خراسان بود، در ساوه بیمار شد و کمی بعد رحلت فرمود و در محلی که اکنون قبر اوست به خاک سپرده شد.

بنای کنونی بقعه در ۵۲۹ هجری قمری به وسیله شاه بیگم دختر حمزه بیگ اصائلو ساخته شده و در قرنهای دهم تا چهاردهم به توسط سلاطین ایران با شاهکارهای گوناگون هنری آراسته شده است. بنای صحن و کاشیکاری های اطراف بقعه از شاه طهماسب صفوی است، طلاکاری گنبد و درهای بزرگ و کوچک طلا از آثار ناصرالدین شاه قاجار است.

به فرمان محمد رضا شاه پهلوی، شاهنشاه آریامهر، بقعه حضرت معصومه از نو تعمیر و به طرز بیسابقه ای تزین شد. در محوطه آستانه مقبره های شاه صفی، شاه عباس دوم، شاه سلطان حسین صفوی، فتحعلی شاه قاجار و محمد شاه قاجار، و جمع کثیری از روحانیون واقع است. موزه قم مجاور حرم است. ساختمان «مسجد اعظم» در مجاورت حرم در زمان آیه الله بروجردی آغاز شد.

آستانه حضرت عبدالعظیم

آستانه حضرت معصومه

خاتمسازی یا خاتمکاری

هنر خاتمسازی که از هنرهای بسیار قدیم ایران است، زمان آغازش به درستی معلوم نیست، و آنچه درباره آن گفته می‌شود با افسانه همراه است. برخی از خاتم‌سازان هنوز می‌پندارند که هنر خاتمسازی معجزه ابراهیم پیغمبر است.

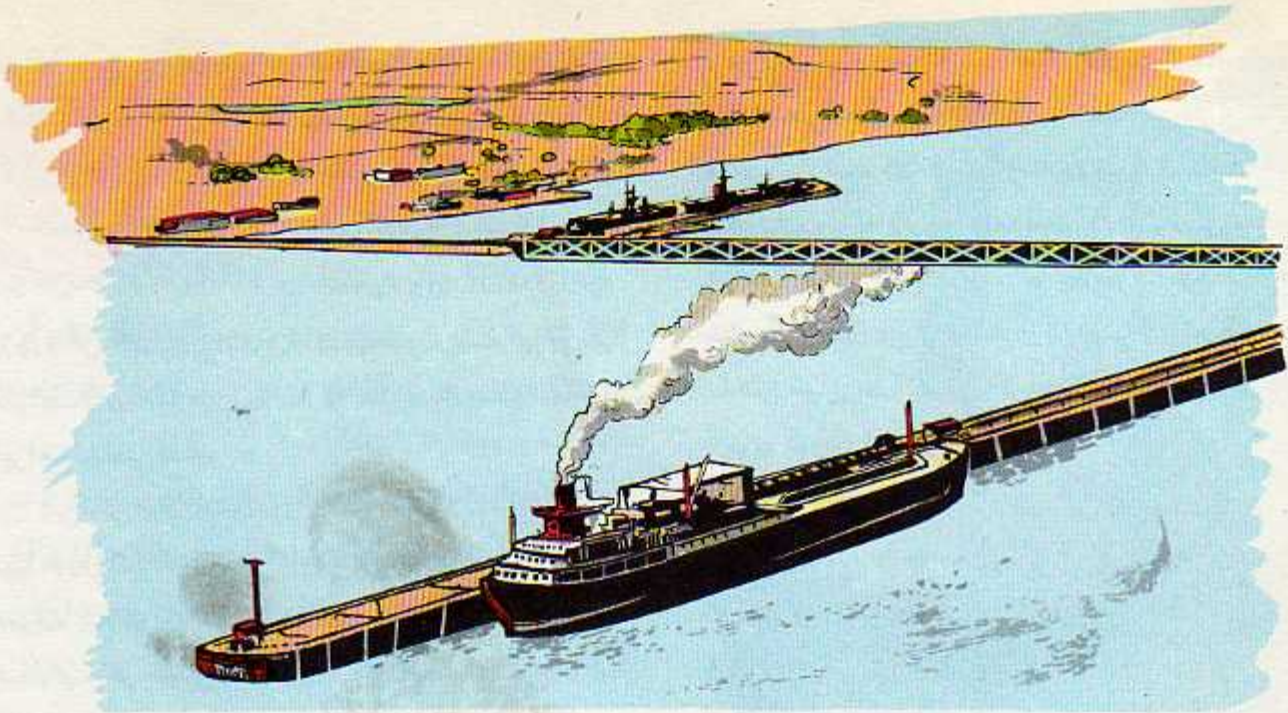
این هنر عبارت است از آراستن سطح اشیا، به صورتی شبیه موزاییک، با مثلثهای کوچک. طرحهای گوناگون خاتم همواره به صورت شکلهای منظم هندسی بوده است. این شکلهای منظم هندسی را با قرار دادن مثلثهای کوچک در کنار هم نقشبندی می‌کنند. مثلثها را از انواع چوب و فلز و استخوان می‌سازند. هرچه مثلثها ریزتر و ظریفتر باشند، خاتم مرغوبتر است. در یک طرح خاتم، برای ساختن کوچکترین واحد هندسی، حداقل سه مثلث، و برای بزرگترین آن، حداکثر چهارصد مثلث به کار می‌رود. در زمان صفویه، درهای کاخها، رحلهای قرآن،

صندوقهای قبر، و صندلیها را خاتمکاری می‌کردند. صندوق مرقد علی ابن ابی طالب (ع) در نجف ظریفترین شاهکار خاتمسازی است که به دست استاد شیرازی ساخته شده و از زمان صفویه باقی مانده است. در آن زمان مرکز خاتمسازی شهر اصفهان بود، اما بعدها که این هنر رو به پستی گذاشت، شیراز یگانه مرکز مهم خاتمسازی شد و ساختن اشیایی مانند تخته نرد و شطرنج و رحل قرآن و قابهای کوچک ادامه یافت.

یکی از شاهکارهای خاتمسازی در زمان رضا شاه کبیر ساخته شد. این شاهکار خاتمکاری اتاقی است در کاخ مرمر که با همه اثاثیه از خاتم است و به دست استاد خلیل گلرین با شصت تن خاتم‌ساز، که از شیراز برای اجرای این کار احضار شدند، ساخته شده است.

استاد خلیل گلرین، پس از پایان کار خاتمکاری کاخ مرمر، در هنرستان اصفهان به تربیت شاگرد پرداخت. شاگردان این هنرمند اکنون به نوبه خود در هنرستانهای اصفهان و شیراز به تربیت شاگرد مشغولند. (رجوع شود به هنر و معماری ایران.)

در دوره اسلامی خارك از توقفگاههای راه دریایی بصره به هند و به عمان بود و در اطراف آن مروارید صید می شد. در قرن شانزدهم میلادی پرتغالیها این جزیره را که مسکن ماهیگیران و پناهگاه دریانوردان بود گرفتند، و يك نمایندگی تجارتي در آنجا دایر کردند.

در ۱۰۹۵ هجری قمری هلندیها خارك و بعضی از جزایر خلیج فارس را تصرف کردند، اما سال بعد آنها را تخلیه کردند. در ۱۱۶۷ هجری قمری، رئیس تجارتخانه آنان در بصره خارك را تصرف کرد و استحکاماتی در آنجا بنا نهاد، اما سرانجام میر مهتای عرب هلندیها را شکست داد و جزیره خارك و قلعه آن را در ۱۱۷۹ هجری قمری تسخیر کرد. در ۱۱۸۳ هجری قمری کریم خان زند خارك را از میر مهتای عرب گرفت، و در جنگ هرات خارك تحت اشغال انگلیسها درآمد، و پس از جنگ هم تخلیه آن را تا ۱۲۵۷ هجری قمری به تعویق انداختند. دگر بار در ۱۸۵۶ خارك به تصرف انگلیسها درآمد و قصد داشتند آن را مرکز نیروی دریایی خود قرار دهند. اما این نقشه عملی نشد، و سرانجام در ۱۲۷۴ هجری قمری خارك تخلیه و به ایران واگذار شد.

قدیمیترین آثاری که در جزیره خارك کشف شده دو مقبره سنگی است که مربوط به حدود هزار سال پیش از میلاد است.

خارك یا معمولاً **خارك** جزیره مرجانی خارك در خلیج فارس ایران، مقابل بند ریگ در ۳۷ کیلومتری ساحل واقع است. جزو شهرستان بوشهر است. در سالهای اخیر که خطوط لوله نفت از گچساران به خارك ساخته شده و خارك بندر بارگیری نفت انتخاب شد، این جزیره اهمیت بسیار یافته است.

به قول زمینشناسان يك میلیون سال از عمر خارك می گذرد، اما بیش از ۱۴ هزار سال نیست که این جزیره بر سطح دریا نمودار شده است. ساحل شرقی جزیره برای ساختن لنگرگاه محکم و مناسب و از طوفان و باد و اوضاع نامساعد جوئی در امان است. عمق آب در يك کیلومتری ساحل برای پهلو گرفتن کشتیهای بزرگ کافی است. خارك در حال حاضر زمین حاصلخیز ندارد.

در سالهای ۱۹۱۲-۱۹۱۴، میلادی، و نیز بعد از جنگ جهانی اول، از سنگهای خارك برای بنای پالایشگاه آبادان و کارهای دیگر استفاده شد. در ۱۳۳۶ هجری شمسی شرکتهای عامل نفت ایران آن را به عنوان دومین بندر صدور نفت انتخاب کردند.

تاریخ. احتمالاً جزیره خارك از ۳۰۰۰ سال قبل از میلاد جزو قلمرو دولت عیلام بوده است. شاید در زمان داریوش بزرگ آن را می شناختند، و احتمالاً در زمان اسکندر مقدونی یونانیان از آن خبر یافتند.

خانه‌های انصاف برای آنکه اختلافات قضایی در روستاها از طریق داوری و کدخدانمنشی حل شود، هیئت‌هایی از معتمدان روستاها، به نام خانه‌های انصاف تشکیل شد. تشکیل این خانه‌های انصاف موجب شد که اولاً اختلافات در دهات از طریق کدخدانمنشی حل شود و از وقوع حوادث ناگوار در روستاها جلوگیری به عمل آید، و در ثانی بار دستگاه دادگستری کشور سبکتر شود و قسمت مهمی از وقت و پولی که در این دستگاه صرف رسیدگی به این گونه امور می‌شد صرف کارهای اساسی بشود.

اهمیت این خانه‌های انصاف و کار آنها از نظر اجرای اصول انقلاب سفید ایران به قدری است که شاهنشاه آریامهر در روز ۲۱ مهرماه ۱۳۴۴، هنگام پذیرفتن رؤسای خانه‌های انصاف کشور، آن را اصل نهم انقلاب ایران اعلام داشتند.

خانه‌های انصاف دارای جنبه‌های خاصی هستند که آنها را از دیگر مرجع‌های قضایی متمایز می‌کند. یکی از این جنبه‌های خاص این است که دولت در انتخاب دادرسان خانه‌های انصاف دخالتی ندارد و آنان با رأی خود افراد هر محل انتخاب می‌شوند. دیگر آنکه دادرسی در این خانه‌ها مجانی است و هیچ گونه خرجی به طرفین دعوا تحمیل نمی‌شود. گذشته از اینها، چون اعضای خانه‌های انصاف محلی هستند بهتر می‌توانند راه‌های سازشی میان طرفین دعوا پیدا کنند.

در حال حاضر بیش از ۹۰۰ خانه انصاف در سراسر کشور دایر است و به حل و فصل اختلافات میان مردم می‌پردازد.

خرم‌آباد یا خرم‌آباد فیلی شهر خرم‌آباد مرکز شهرستان خرم‌آباد و مرکز فرمانداری کل لرستان است. جمعیتش حدود ۳۸۷۰۰ (سرشماری ۱۳۳۵ هجری شمسی) و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۲۹۵ متر است. کنار رود خرم‌آباد واقع است. خرم‌آباد از شهرهای مهم غرب ایران است و اهمیت نظامی دارد. قلعه معروف فلک‌الافلاک، که مدت‌ها زندان سیاسی بود، بر روی تپه‌ای قرار دارد، و اکنون انبار مهمات است.

شهرستان خرم‌آباد ناحیه‌ای است کوهستانی و عشایری که از جنوب شرق به رود سیمره و کبیرکوه محدود است، و رود سیمره از غرب آن می‌گذرد. مشتمل است بر بخشهای حومه، سلسله، دلفان، چقلوندی، ویسیان، زاغه، کوهدشت، دوره، ملاوی، پاپی، الوار گرمسیری، و دره‌شهر. این شهرستان از رودهای سیمره، کشکال، زال، و دز مشروب می‌شود. معادن نفت و زغال سنگ دارد. محصولش غلات و توتون است.

خرمشهر بزرگترین بندر تجارتي ایران بندر خرمشهر است که سابقاً تا ۱۳۱۴ هجری شمسی نامش محمره بود، و مرکز شهرستان خرمشهر، استان خوزستان است. جمعیتش حدود ۴۳۸۰۰ (سرشماری ۱۳۳۵ هجری شمسی) است. بندر خرمشهر بر ساحل راست ترعه جفار، که رود کارون را با شط‌العرب مرتبط می‌کند، واقع است و ۱۵ کیلومتر تا آبادان فاصله دارد. بر انتهای جنوبی راه آهن سرتاسری است و تا اهواز، از طریق رود کارون، ۱۶۸ کیلومتر فاصله دارد.

اطراف خرمشهر را کمربندی از درختان نخل فرا گرفته است. آب و هوای خرمشهر بسیار گرم است ولی ناسالم نیست. تنها محصول مهم صادراتی آن خرما است، اما اهمیت عمده آن به سبب ارتباط با دریای آزاد و تأسیسات بندری آن است.

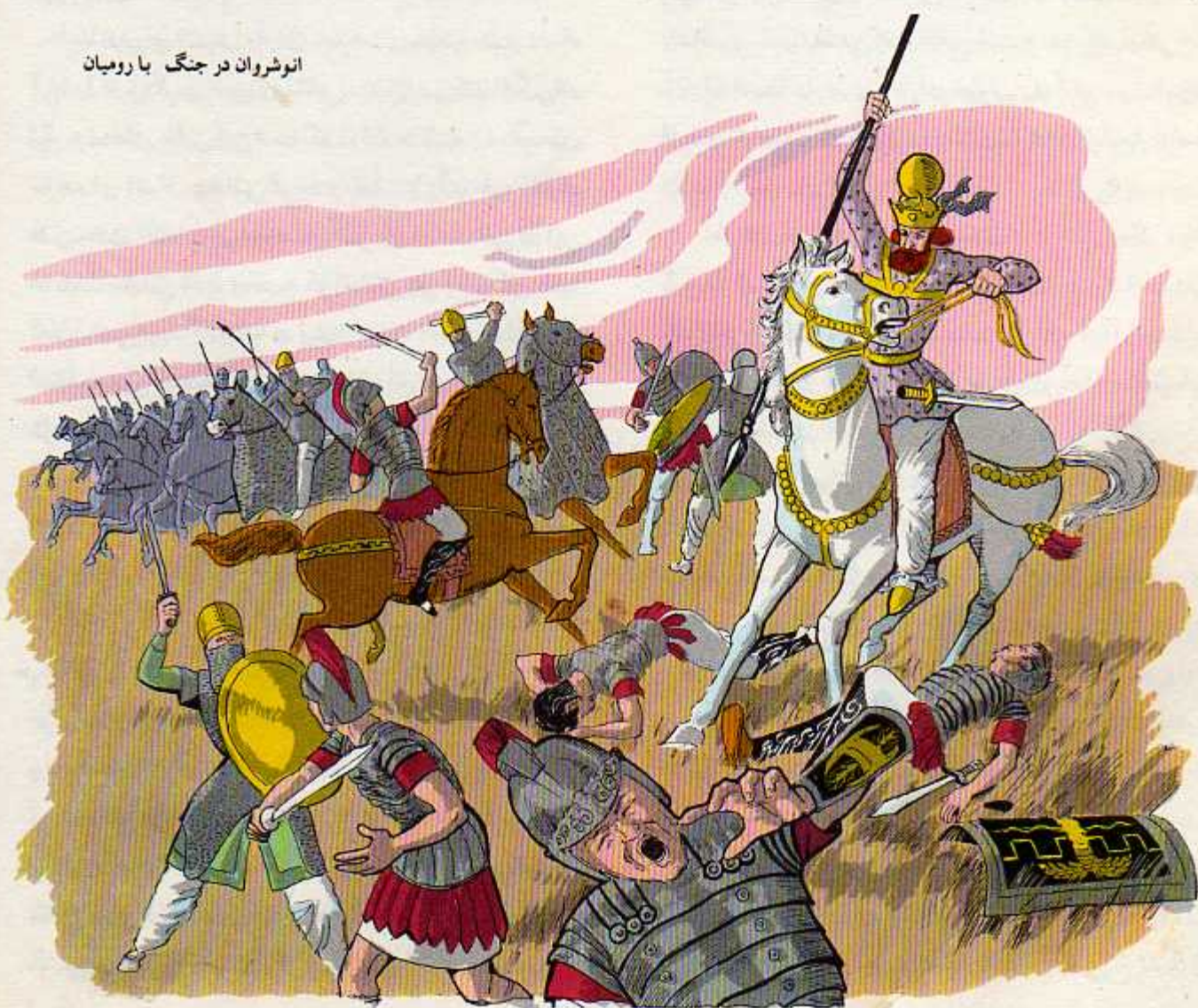
در جنگ جهانی دوم بندر خرمشهر را متفقین گرفتند و پایگاه دریایی خود قرار دادند، و تأسیسات بندری آن توسعه یافت. بعداً نیز جزئیات طرح‌های سازمان بر نامه برای توسعه و تجهیز بنادر ایران مورد توجه قرار گرفت. ساختمان بندر در سال ۱۳۳۴ هجری شمسی آغاز شد و در ۱۳۳۷ در طرح آن تجدید نظر به عمل آمد. بندر خرمشهر اکنون می‌تواند احتیاجات کشور را از لحاظ تجارت خارجی به خوبی تأمین کند.

شهرستان خرمشهر در جنوب غربی استان ششم واقع است. رودهای کارون، شط‌العرب، و جراحی مشروبش می‌کنند. از سه بخش حومه، شادگان، و صلبوخ تشکیل یافته است.

خسرو انوشروان یکی از درخشانترین دوره‌های سلسله ساسانی دوره سلطنت خسرو انوشروان، معروف به انوشیروان عادل یا دادگر، بوده است. خسرو انوشروان پسر و جانشین قباد اول بود و حدود پنجاه سال سلطنت کرد. چند بار با رومیان جنگید. در جنگ اول که در ۵۳۴ میلادی به پایان رسید، قرار شد که دولت روم سالانه خراجی به دولت ایران بپردازد. در سال ۵۶۱ میلادی صلح قطعی به مدت ۵۰ سال میان ایران و روم منعقد شد. سپس خسرو هیاطله را مغلوب کرد و کشور آنان بین ایران و ترکان ماورای سیحون تقسیم شد. خزرها و ترکان را نیز شکست فاحشی داد؛ قدرت خود را بر یمن بسط داد و حبشیان را از آن ناحیه اخراج کرد. مقارن با همین

اوقات جنگ تازه‌ای بین ایران و روم در گرفت، ولی خسرو در ضمن مذاکرات صلح درگذشت. خسرو از بزرگترین پادشاهان ایران، و در روایت‌های شرقی به عدالت معروف است. پادشاهی جهانگیر و جهاندار بود. و در زمان او مزدک و مزدکیان قلع و قمع شدند. اصلاحات در ارتش، مالیه، و عدلیه صورت گرفت. کشاورزی و بازرگانی ترویج شد. مدرسه پزشکی در جندیشاپور تأسیس و کتابهای یونانی و هندی به زبان پهلوی ترجمه شد. کشور خسرو از سند تا دریای احمر امتداد داشت، و تیسفون پایتخت آن به منتهای وسعت و شکوه خود رسید. انوشروان وزیر خردمندی داشت که نامش بزرگمهر بود و از دانایی و خردمندی او بسیار گفته‌اند.

انوشروان در جنگ با رومیان

خشیارشاى اول چهارمین شاهنشاه سلسله هخامنشی خشیار-
شای اول پسر داریوش بزرگ است که به زبان یونانی
کیرتکس نام داشته است. از ۴۸۵ تا ۴۶۵ یا ۴۸۶ تا ۴۶۴
پیش از میلاد سلطنت کرد. داریوش بزرگ هنگامی
درگذشت که مشغول تدارک جنگ با یونان بود. خشیارشا
پس از جلوس شورش مصر را فرو نشاند، و برادر خود
هخامنش را والی مصر کرد. در ۴۸۴ پیش از میلاد مملکت
بابل را منحل کرد و مجسمه زرین مردوک را به ایران
آورد. پس از آن درصدد تلافی شکست ماراتون که در عهد
داریوش بزرگ روی داده بود، برآمد. بدین منظور تمام
هم خود را صرف تهیه مقدمات لشکرکشی کرد: بر تنگه
شبه جزیره کوه آتوس کانالی به امر وی حفر شد، در
پایگاههای جاده‌ای که از تراکیا می‌گذشت آذوقه ذخیره
شد. و در تنگه هلسپونت دو پل بر قرار گردید. خشیارشا
با کارتاژ عقد اتحاد بست تا یونان را از یاری آن محروم
کند. در بهار ۴۸۵ پیش از میلاد از ساردیس عازم لشکر-
کشی معروف خود بر ضد یونان شد. وقتی که سپاهیان
ایران به ترموپیل رسیدند، جمع نیروهای دریایی و زمینی

خسرو پرویز یا خسرو دوم یکی از شاهنشاهان معروف
سلسله ساسانی خسرو پرویز، پسر هرمز چهارم، بوده است.
حدود ۴۰ سال سلطنت کرد. بهرام چوبین را، به یاری
ماوریکیوس امپراتور روم، مغلوب کرد و در عوض این
کمک، ارمنستان را به رومیان واگذار کرد. پس از کشته
شدن ماوریکیوس، خسرو با دولت روم جنگید و آسیای
صغیر، شام، فلسطین، و مصر را گرفت. بدین ترتیب قدرت
و شوکتش به اوج تعالی رسید. اما بعدها مغلوب رومیان
شد. به دست پسرش کشته شد.

خسرو پرویز پادشاهی بود هوسباز، بی‌جرات، آزمند،
و کینه‌توز، اما طالب جاه و جلال و شهرت. وی دولت
ایران را چند سالی به شوکت و جلالی رسانید که تا آن
زمان در دوره ساسانی به خود ندیده بود. از عجایب
در بارش که ورد زبان مورخان عرب و ایرانی بوده، علاوه
بر زن محبوبش شیرین، خنیاگران وی (سرکش، باربد، و
نکیسا)، تخت معروفش به نام طاقدیس، و اسبش به نام
شبدیز بوده است. هفت گنج او معروف است. اقامتگاه
معروف خسرو پرویز قلعه دستگرد یا دستگرد خسرو بود.

عبور سپاه ایران از پلی که روی تنگه بوسفور زدند

خشیارشا در سالهای آخر سلطنت، در نتیجه شکست از یونانیان، در عیش و عشرت فرو رفت، و دستخوش امیال درباریان و خواجهرایان شد، سرانجام رئیس قراولان مخصوصش او را به قتل رسانید، و اردشیر درازدست را به تخت نشانید.

خشیارشا در تخت جمشید کاخی بنا نهاد، و کتیبه‌هایی از وی در تخت جمشید، وان (ارمنستان)، و کوه الوند باقی مانده است که در آنها گفته‌های پدر را تکرار می‌کند.

خلیج فارس این خلیج نام دریایی است بین ایران و شبه جزیره عربستان، که به طول ۸۵۰ کیلومتر از شط العرب تا دریای عمان ممتد است، و از طریق دریای عمان به اقیانوس هند مرتبط است. تنگه هرمز آن را از دریای عمان جدا می‌کند. عرضش بین ۸۰ و ۳۲۰ کیلومتر است. عمق آن چندان زیاد نیست و به ندرت از ۹۰ متر تجاوز می‌کند.

در دو طرف خلیج فارس فلاتهای ایران و عربستان واقع است. سواحل ایرانی خلیج فارس به طور کلی محدود است به کوههای آهکی یا ماسه‌سنگی لم یزرع، جز در انتهای شمال غربی که دشتهای گلی و باتلاقی آنها را فرا

ایرانیان ۲،۶۴۱،۶۱۰ مرد جنگی بود، که بر این عده باید ملازمان سپاه، بردگان، ملاحان کشتیهای آذوقه، و غیره افزوده شود. گو اینکه این ارقام مبالغه آمیز است، تقریباً قطعی است که سپاه خشیارشا از حیث تعداد بیسابقه بوده است. سپاه خشیارشا به سلامت به ترموپیل رسید، اما ناوگان وی در نزدیک ساحل سپاس دچار طوفان شد، و دست کم ۴۰۰ کشتی جنگی وی از میان رفت. با همه اینها، در جنگ ترموپیل پیروز شد، و سرانجام سپاهیان ایران آتن را گرفتند، و به انتقام شهر ساردیس، ارگ آن را آتش زدند و معبدش را تاراج کردند.

مقارن ورود خشیارشا به آتن، ناوگان جنگی وی به فالرون رسیدند. شاهنشاه ایران در این هنگام تصمیم به جنگ دریایی با ناوگان یونانیان گرفت، اما در نبرد معروف به سالامین، یونانیان پیروزی یافتند، و این پیروزی سرنوشت قطعی جنگ را معین کرد. خشیارشا که برای جان خود بیمناک بود، ماردونیوس را با سیصد هزار سپاهی برای ادامه جنگ به جای گذاشت و عازم ایران شد، و در اواخر ۴۸۰ پیش از میلاد به ساردیس رسید. سال بعد ماردونیوس در پلاته مغلوب شد و در ۴۷۸ پیش از میلاد ایرانیان آخرین متصرفات خود را در اروپا از دست دادند.

گرفته است. از این قسمت که بگذریم، بیشتر سواحل باریک و شنی است، بعضی از قسمت‌هایش مزروع است و نخلستانهایی در آنها هست.

رودهای عمده‌ای که مستقیماً یا غیر مستقیم به خلیج می‌ریزند عبارتند از زاب صغیر و دیاله (ریزابه‌های دجله)؛ چهار رود عمده کرخه، دز، کارون، و جراحی که وارد شط العرب می‌شوند؛ پنج رود عمده هندیان، شاپور، مند، خمیر، و رود شور که مستقلاً به خلیج می‌ریزند.

یگانه رود مستقلی که به خلیج می‌ریزد شاخهٔ بهم‌شیر از آرون است.

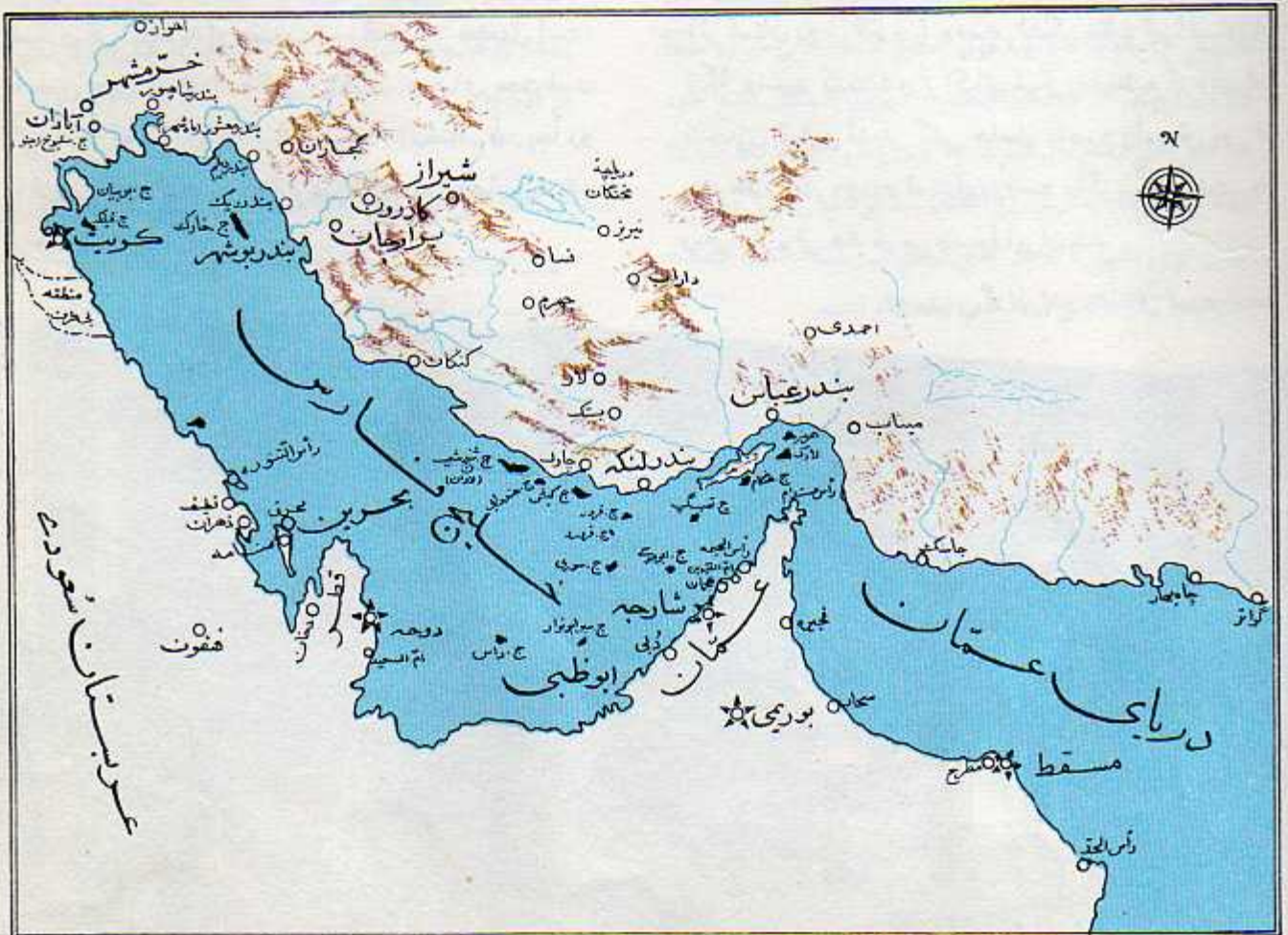
نواحی ساحلی عمدهٔ خلیج فارس از شمال غرب به جنوب شرق عبارتند از آبادان، بندرماهشهر (که شهرستانی است مشتمل بر بندر شاپور و بندر ماهشهر)، بوشهر (که شهرستانی است مشتمل بر بندرهای دیلم، گناوه، ریگ، بوشهر، و جزیره و بندر خارک، و نواحی دشتستان، تنگستان، و دشتی)، بندر لنگه (که شهرستانی است مشتمل

بر بنادر چارک و لنگه، و جزیرهٔ کیش)، بندرعباس (مشتمل بر بندر خمیر، بندرعباس، و جزیرهٔ قشم).

اقلیم خلیج فارس بر روی هم چندان خوب نیست. رطوبت نسبی همه‌جا زیاد است. میزان بارش در سواحل ایرانی به مراتب بیش از سواحل عربی است.

خلیج فارس حدود ۲۵۰ نوع ماهی دارد. شمشیرماهی و یک نوع ماهی دیگر که نام محلی آن شیرماهی است از آن جمله است. ماهی کوسه فراوان است. دولت ایران کارخانه‌ای برای آمودن ساردین در بندرعباس دایر کرد (۱۲۱۹-۱۳۲۵ هجری شمسی)، ولی پیش از پایان جنگ جهانی دوم تعطیل شد.

صید مروارید و صدف در خلیج فارس معروف بوده است. مروارید به مقدار کم در سواحل ایرانی شمال لنگه و نزدیک جزیرهٔ خارک یافت می‌شود، ولی قسمت اعظم مروارید خلیج فارس بین شارجه و شمال شبه جزیرهٔ قطر یافت می‌شود.

خیام ابوالفتح غیاث‌الدین عمر ابن ابراهیم نیشابوری، که شهرت و لقبش خیام بوده، حکیم و ریاضیدان و شاعر معروف ایران در قرنهای پنجم و ششم هجری قمری است. احتمال داده‌اند که سبب شهرتش به خیام این بوده که پدرش خیمه‌دوز بوده است. تفصیل زندگی او با روایات افسانه‌آمیز مخلوط شده است. بنا بر این روایات، وی در کودکی با خواجه نظام‌الملک و حسن صباح همشاگردی بوده است.

خیام، بنا بر مشهور، در عراق و خراسان سفر کرده و غالباً به تدریس حکمت و مطالعه در علوم ریاضی اشتغال داشته است، اما معروف است که در تعلیم تا حدی بخل داشته و به همین سبب است که آثار فراوانی از وی باقی نمانده است. از آثار وی رساله‌ای است در جبر و مقابله و نیز مختصری در طبیعیات و رساله‌ای در وجود و چند رساله دیگر.

از آثار مشهور منسوب به خیام رباعیات خیام است. اما تاکنون نسخه جامع کامل قدیم موثقی در دست نیست و بسیاری از آنچه به او منسوب شده است نیز مجعول است. به همین جهت در تعداد واقعی رباعیات او جای بحث است و پیداست که این رباعیات در نسخه‌های مختلف تدریجاً رو به فزونی بوده است. رباعیات عمر خیام به زبانهای مختلف ترجمه شده است.

داریوش بزرگ یا داریوش

اول (حدود ۵۵۰-۴۸۶ پیش

از میلاد) داستان به سلطنت

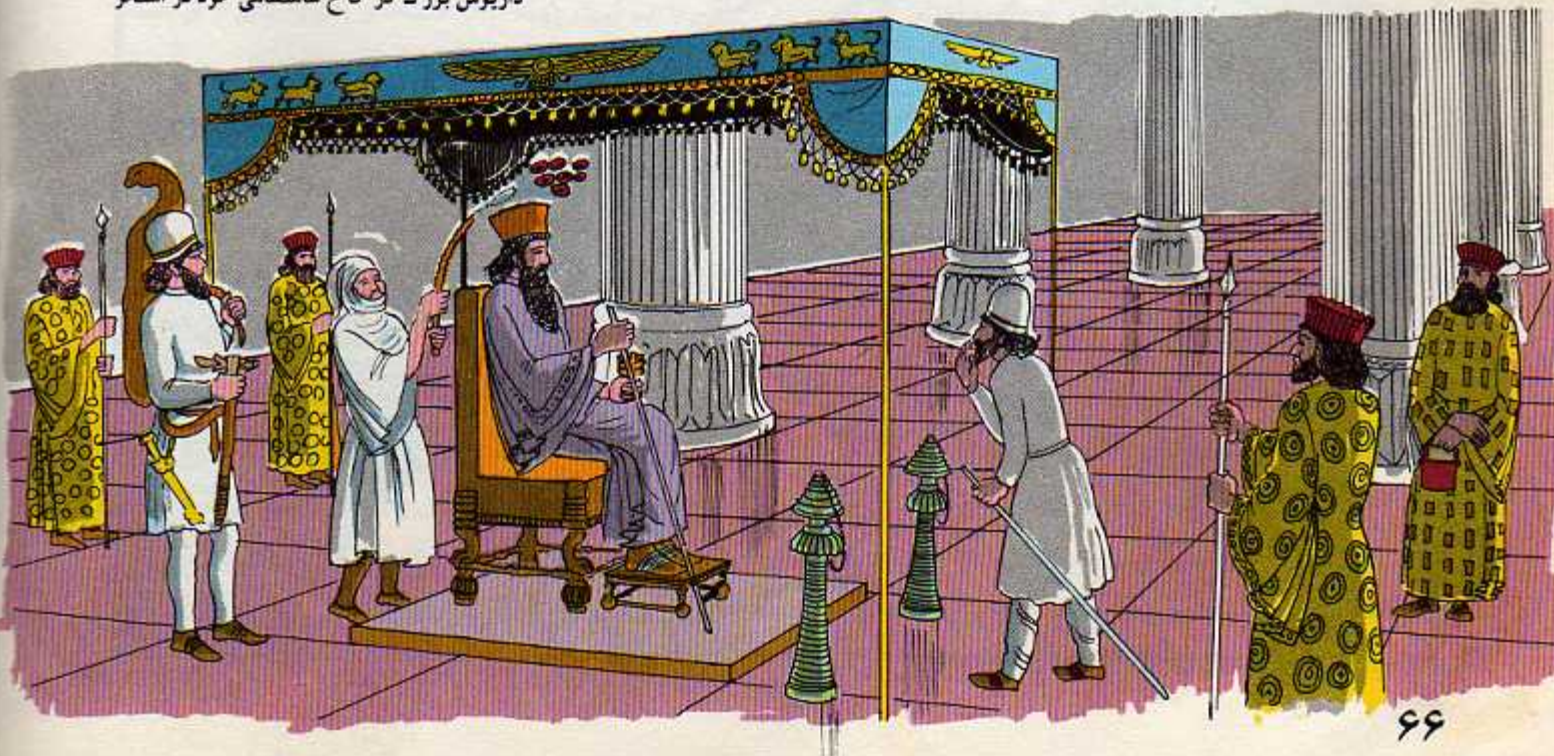
رسیدن داریوش بدین ترتیب

است که هفت سردار ایرانی،

که قصد کشتن گوماتای غاصب سلطنت را داشتند، بین خود چنین قرار گذاشتند که کسی را به شاهی برگزینند که اسبش پس از طلوع آفتاب، هنگامی که همه از شهر بیرون می‌روند، پیش از دیگر اسبها شیهه بکشد. با تدبیر میراخور داریوش، اسب داریوش پیش از دیگر اسبها شیهه کشید. آن هفت سردار گوماتا را به قتل رساندند و داریوش را بر اریکه سلطنت نشانند.

داریوش بزرگ، شاهنشاه سلسله هخامنشی از ۵۲۱ تا ۴۸۶ پیش از میلاد سلطنت کرد. نخست شورشیان داخلی را سرکوب کرد. برای جلب قلوب مردم مصر، به آن دیار سفر کرد در حدود ۵۱۲ پیش از میلاد اقدام به جنگ با ساکها کرد، که قوم قدیمی ایرانی‌تبار آسیای مرکزی (ترکستان روس کنونی) بودند. لشکر عظیم ایرانیان از تنگه بوسفور گذشتند و تراکیای شرقی را مطیع کردند. اما نتیجه‌ای از این لشکر کشی حاصل نشد، و داریوش پس از چند هفته پیشروی در استپهای روسیه ناگزیر بازگشت. در زمان داریوش هند غربی ضمیمه ایران شد.

داریوش بزرگ در کاخ شاهنشاهی خود در استخر

از مهمترین وقایع زمان داریوش شورش شهرهای یونیا در مقابل حکومت ایران است که منجر به جنگهای مدی شد. در لشکرکشی اول کاری از پیش نرفت، اما در لشکرکشی دوم ایرانیان شکست خوردند و پیش از لشکرکشی سوم داریوش شورش در مصر روی داد که توجه داریوش را به آن سو معطوف کرد، ولی سال بعد درگذشت و پسرش خشایارشاى اول جنگهای با یونان را ادامه داد.

داریوش بزرگ سیاستمدار و سازماندهنده‌ای بزرگ بود، و امپراطوری هخامنشی در زمان وی استوار شد. سازمانی که در کشور برقرار کرد، نه تنها تا آخر عهد هخامنشی دوام یافت، بلکه اسکندر مقدونی، و سپس اشکانیان آن را اقتباس کردند. در مرتبط ساختن نواحی کشور به یکدیگر توجه خاص داشت. هیئتی را به کابل و سند فرستاد تا اقیانوس هند را پیوند. کانالی از رود نیل به سوئز حفر کرد، و کشتیهای وی از نیل از طریق بحر احمر به ایران رفت و آمد می کردند. با کارتاژ نیز ارتباط داشت و سواحل سیسیل و ایتالیا به امر او پوییده شد. تأسیس چاپارخانه و به قول بعضی از مورخان ضرب سکه طلا در ایران از کارهای اوست. داریوش با ملل تابع خود با مهربانی رفتار می کرد، به یهودیان اجازه داد تا در اورشلیم معبد بسازند. روابطش با یونانیان نیز بر همین اساس بود. مقبره او در نقش رستم نزدیک تخت جمشید است و دارای کتیبه‌ای از آن شاهنشاه است.

دقیقی یکی از شاعران بزرگ ایرانی در قرن چهارم هجری قمری ابومنصور محمد، مشهور و متخلص به دقیقی بوده است. مولد دقیقی را طوس، بلخ، سمرقند، یا بخارا ضبط کرده‌اند. از روی بعضی از اشعارش معلوم می شود که مداح ابوالمظفر چغانی بوده و در عهد منصور ابن نوح و نوح ابن منصور سامانی شهرت یافته است. دقیقی نخستین سراینده شاهنامه بود و هزار بیت درباره داستان گشتاسب و ظهور زرتشت سرود. اما چون در جوانی به دست غلام خود کشته شد، توفیق نیافت که شاهنامه را تمام کند، و فردوسی هزار بیت او را عیناً در شاهنامه خود نقل کرد. دقیقی قصیده و غزل نیز می سرود.

رازی (۲۵۱ - ۳۱۳ هجری

قمری) یکی از بزرگترین دانشمندان ایرانی ابوبکر محمد ابن زکریا معروف به رازی بوده است.

بزرگترین پزشک بالینی اسلام و قرون وسطا، فیزیکیان، عالم کیمیا، و فیلسوف بوده است. در ری متولد شد. ظاهراً در آنجا ریاضیات، فلسفه، نجوم و ادب آموخت، سپس به سبب آفتی که به چشمش وارد شد به تحصیل پزشکی پرداخت و در این علم شهرت یافت. ریاست بیمارستان ری را یافت. بعدها در بغداد رئیس بیمارستان بود. به سبب کثرت مطالعه کور شد.

رازی نیکو اخلاق و پسندیده رفتار بود. با بیماران به مهربانی رفتار می کرد. عده تألیفات وی از ۲۵۰ متجاوز است. معروفترین اثرش در علم پزشکی کتاب **حاوی** است. در فلسفه و الهیات نیز کتابهایی نوشته است. در علم کیمیا (شیمی) نیز تحقیقاتی کرده و اکتشافات مهمی در این رشته به وی منسوب است (مانند اکتشاف الكل). در شهر ری درگذشت.

راه آهن ایران از حدود هشتاد سال پیش تا همین اواخر، مردم تهران وقتی که قصد رفتن به شهر ری برای زیارت حضرت عبدالعظیم داشتند، سوار بر واگونهاى خاصی می شدند که آنان را به حضرت عبدالعظیم می رساند. راه آهنی که میان تهران و حضرت عبدالعظیم کشیده شده بود نخستین راه آهنی است که توسط يك شرکت بلژیکی در سال ۱۸۸۸ میلادی در ایران کشیده شد، و طولش ۸ کیلومتر بود. ۲۷ سال بعد راه آهن جلفا به تبریز، به طول ۱۴۶ کیلومتر، و راه آهن بن صوفیان و شرفخانه به طول ۵۳ کیلومتر ساخته شد. پس از آن ساختمان راه آهن میرجاوه به زاهدان، که ۹۲ کیلومتر آن در خاک ایران است، به سال ۱۲۹۸ هجری شمسی آغاز شد و در ۱۲۹۹ پایان یافت.

ساختمان راه آهن سرتاسری ایران در زمان سلطنت رضا شاه کبیر، در روز ۲۳ مهر ۱۳۵۶ آغاز شد، و پس از ۱۱ سال، در ۳ شهریور ۱۳۱۷ پایان یافت. بدین ترتیب

ایستگاه راه آهن تهران

رشت شهر رشت مرکز شهرستان رشت و مرکز استان یکم (گیلان) است. در جنوب غربی دریای خزر به ارتفاع ۳ متر از سطح دریا واقع است. جمعیتش در حدود ۱۵۹'۵۰۰ (سرشماری ۱۳۳۵ هجری شمسی) است. سیاه رودبار از شرق و گوهررود از غرب آن می‌گذرند و، پس از اتصال به یکدیگر، به مرداب انزلی می‌ریزند. هوای رشت در تابستان مرطوب و گرم و سنگین است. رشت با راههای شوسه آسفالت شده به بندرپهلوی، رودبار، فومن، لاهیجان، رامسر، و از طریق منجیل و سد سفیدرود به قزوین و تهران مرتبط است. پیش از احداث بندر پهلوی پیر بازار پیش بندر آن بود، و با راه آهن با آن ارتباط داشت. شهر رشت مرکز داد و ستد گیلان است و برنج، پنبه، توتون، ابریشم، و چای در آن خرید و فروش می‌شود. بنای تاریخی ندارد. قدیمترین مسجد آن مسجد صفی است.

تاریخ رشت. نخستین بار در قرن هشتم هجری قمری حمدالله مستوفی به توصیف رشت پرداخته و از هوای مرطوب و پنبه و ابریشم آن سخن گفته است. در زمان شاه اسماعیل اول صفوی سرزمین گیلان به دو قسمت بیه پس (مرکز رشت) و بیه پیش (مرکز لاهیجان) منقسم بود. حکومت بیه پیش از ۹۴۳ هجری قمری به خان احمد گیلانی رسید، و طهماسب اول صفوی حکومت بیه پس را بدو سپرد. بدین ترتیب حکومت هر دو ناحیه، جز دوره‌ای

بندر شاه (در کنار دریای خزر) و بندر شاپور (در کنار خلیج فارس) به وسیله راه آهن به هم متصل شدند. در طول این راه ۲۳۰ تونل احداث شده است که طولترین آنها به طول تقریباً ۳ کیلومتر تونل گدوک در شمال است. طول کل تونلهای راه آهن سرتاسری حدود ۸۵ کیلومتر است.

در سراسر راه آهن ایران پلهای فراوان زده شده است که بزرگترین آنها پل وژشک در شمال و پل فلزی کارون در جنوب است. این راه آهن از نواحی بسیار پست و بلند می‌گذرد. بلندترین نقاط آن در شمال، بین ایستگاه گدوک و دوکل، به ارتفاع بیش از ۲۵۰۰ متر از سطح دریا، و در جنوب، بین ایستگاه نور آباد و فوزیه، به ارتفاع بیش از ۱۷۰۰ متر از سطح دریاست.

در سال ۱۳۱۷ ساختمان راه آهن تهران - مشهد آغاز شد، و پس از مدتی توقف ناشی از دشواریهای زمان جنگ جهانی، در دیماه ۱۳۳۵ به مشهد رسید.

راه آهن تهران به تبریز هم، که در سال ۱۳۱۷ شروع شد، پس از مدتی توقف، در اسفند ماه سال ۱۳۳۶ پایان یافت.

ساختمان راه آهن قم - کاشان از ۵ آذر ۱۳۱۷ آغاز شد و در خرداد ۱۳۲۸ بهره‌برداری آن شروع شد. طول راه آهنهای ایران ۳۴۷۳ کیلومتر است.

کوتاه، تا سال ۱۰۰۰ هجری قمری در دست خان احمد بود، تا آنکه شاه عباس اول گیلان را تسخیر کرد. در دوران فرمانروایی خان احمد بر گیلان، رشت مرکز اداری و اقتصادی این ناحیه شد. خان احمد، آخرین فرمانروای مستقل گیلان، سفیرهایی به دربار روسیه فرستاد، و علیه شاه عباس درخواست کمک کرد، ولی سودی ندید. مقارن این احوال، قزاقها در رشت و گیلان تاخت و تاز می‌کردند و در صدد جلب حمایت دربار ایران بودند. در ۱۷۲۲ میلادی سپاهیان پتر کبیر رشت را گرفتند، و تا ۱۷۳۴ میلادی رشت و گیلان تحت اشغال روسها بود. در ۱۷۳۴ رشت و گیلان از روسها تخلیه شد. در ۱۸۰۵ میلادی قوای روس بندرپهلوی را، که در آن زمان انزلی نام داشت، گرفتند، اما پیش از آنکه به رشت برسند شکست یافتند. پس از آن رشت به دو حادثه اسفانگیز دچار شد. یکی وبای ۱۲۴۷ هجری قمری، که تقریباً همه جمعیت رشت را که حدود ۶۰ تا ۸۰ هزار بود، نابود کرد، و دیگر مرض ۱۸۶۴-۶۹ که پرورش کرم ابریشم را تقریباً از میان برد. اما تجارت با روسیه بر قرار ماند و صدور پنبه و برنج و دیگر کالاها جای آن را گرفت. بعداً ابریشم نیز تا حدی وضع سابق خود را بازیافت. جمعیت رشت نیز رفته رفته افزایش یافت. در ۱۹۰۰ میلادی یک شرکت روسی و ایرانی راهی ارا بهرو از طریق قزوین بین تهران و رشت احداث کرد.

رشت در انقلاب مشروطیت نقش مؤثری داشت و انقلاب گیلان در آنجا سرچشمه گرفت. در طی جنگ جهانی اول، رشت به سبب شورش میرزا کوچک خان جنگلی اهمیت یافت. در ۱۹۲۰ میلادی دگر بار رشت صحنه نهضت‌های انقلابی شد. پس از تصرف باکو به دست ارتش سرخ (۹ محرم ۱۳۳۸ هجری قمری)، ناوگان ارتش سفید، یعنی روسهای غیر سرخ، به بندر انزلی که در دست انگلیسها بود پناهند. ناوگان ارتش سرخ، در تعقیب ارتش سفید، انزلی را اشغال کرد (۲۹ شعبان ۱۳۳۸ هجری قمری) و انگلیسها به سرعت عقب‌نشینی کردند. ورود ارتش سرخ به انزلی و رشت مشوق نهضت‌های انقلابی در گیلان شد و در ۱۷ رمضان ۱۳۳۸ هجری قمری، حکومتی ضد انگلیسی به

ریاست میرزا کوچک خان جنگلی در رشت اعلام شد. انگلیسها رشت را تخلیه کردند و پس از انفجارهای انبار مهمات در رشت و پل سفیدرود، رو به بغداد نهادند. ارتش سرخ دگر بار در محرم یا صفر ۱۳۳۹ هجری قمری رشت را اشغال کرد. سرانجام بر طبق معاهده‌ای که در ۱۷ جمادی‌الثانی ۱۳۳۹ هجری قمری به امضای دولتین ایران و شوروی رسید، گیلان و رشت تخلیه شد. در سلطنت رضا شاه کبیر در رشت چند کارخانه و مدرسه و بیمارستان دایر شد. در جنگ جهانی دوم روسها دگر بار رشت را اشغال کردند و این شهر یکی از منازل راه ارسال مهمات و آذوقه به روسیه شد.

شهرستان رشت مشتمل بر چهار بخش حومه، خمام، لشت‌نشاء (لشته‌نشا)، و کوچصفهان است. شعبه‌های سفیدرود آن را مشروب می‌کند. محصول عمده‌اش برنج، توتون، چای، و ابریشم است. (رجوع شود به مشروطیت ایران).

رضائیه شهر رضائیه مرکز شهرستان رضائیه و مرکز استان چهارم (آذربایجان غربی) است. نامش در سابق ارومیه بوده و در اول دوره پهلوی به رضائیه تبدیل شده است. جمعیتش حدود ۶۷۶۰۰ (سرشماری ۱۳۳۵ هجری شمسی) و ارتفاعش از سطح دریا ۱۳۳۲ متر است. در ۱۸ کیلومتری غرب دریاچه رضائیه واقع است. رضائیه و شهرستان رضائیه، به علت داشتن آب فراوان، بسیار حاصلخیز است. زراعت نواحی کوهستانی آن دیم است. وضع طبیعی آن برای پرورش احشام مساعد است.

تاریخ. در حفاریاتی که در ناحیه ارومیه سابق به عمل آمده آثاری از ازمینه باستانی کشف شده است که بعضی را از حدود ۲۰۰۰ پیش از میلاد دانسته‌اند. اعراب در اوایل اسلام ارومیه را فتح کردند. جغرافیدانان قرن سوم هجری قمری ارومیه را سومین شهر آذربایجان (بعد از اردبیل و مراغه) شمرده‌اند. در جنگهای طغرل ابن ارسلان سلجوقی با قزل ارسلان، طغرل شهر را محاصره کرد و آن را به تصرف در آورد و تاراج و ویران کرد. امیر تیمور ظاهراً ارومیه را به گرگین بیگ نامی از ایل افشار واگذار کرد، و تاریخ ارومیه در قرن دوازدهم هجری قمری بستگی دارد

رضا پهلوی، والاحضرت پس از سالها انتظار ملت ایران، در نهم آبان ۱۳۳۹، علیا حضرت ملکه فرح (شهبانوی ایران) فرزندی مبارك آورد که به نام نیای خود به شاهپور رضا پهلوی موسوم گشت. شاهپور رضا پهلوی در ۱۴ آبان ۱۳۳۹، به موجب فرمان همایونی، به ولیعهدی ایران برگزیده شدند.

رضا شاه کبیر در شب سوم حوت (اسفند) ۱۲۹۹ هجری شمسی مردم تهران شاهد کودتایی بودند که مبدأ تحولاتی عظیم در تاریخ ایران بوده است. این کودتا به دست مردی دلاور و مینهنرست انجام گرفت که در آن زمان با درجه سرتیپی ریاست آتریاد قزاق تهران را داشت و نامش رضاخان بود. این رادمرد که به نام **رضا شاه پهلوی** مؤسس سلسله پهلوی و اولین پادشاه آن و بنیانگذار ایران نوین است، در ۲۴ اسفند ۱۲۵۶ شمسی در سوادکوه ولادت یافت. محمد رضا شاه پهلوی، شاهنشاه آریامهر، پسر و جانشین رضا شاه کبیر، در شرح حال وی، در کتاب مردان خودساخته، چنین آورده اند: «چهل روزه بود که پدرش را از دست داد. مادرش برای ادامه زندگی او را به تهران آورد تا با کمک خویشان شوهرش زندگی کند. . . وقتی که سنی از او گذشته بود، و در پادشاهان قصر فجر انجام وظیفه می کرد، بدون خجالت و سرافکندگی، با نهایت شهامت و شجاعت شروع به خواندن و نوشتن نمود. از یکی از همقطارانش که سواد داشت کمک گرفت»

به تاریخ این ایل که در دشت ارومیه ماندگار شده بودند، و پیوسته با ایلات مجاور می جنگیدند، و دولت عثمانی هم کردها را بر ضد آنان تحریک می کرد. سرانجام نادر شاه افشار دست عثمانیها را از آذربایجان کوتاه کرد. در دوره قاجاریه، در زمان فتحعلی شاه، برای نخستین بار حاکم ارومیه از طرف حکومت مرکزی تهران منصوب شد. در جنگهای ۱۲۹۹ هجری قمری ایران و روسیه، رضایه چند ماه تحت اشغال روسها بود. در ۱۳۲۴ هجری قمری ترکهای عثمانی آن را تصرف کردند و سپس در ۱۳۲۹ هجری قمری به اشغال روسها درآمد. در جنگ جهانی اول چند بار دست به دست گشت. بعد از انقلاب روسیه، کار شهر به دست انجمنی از آسوریان افتاد و در شهر حوادث و کشتارهای خونینی روی داد. پس از پایان جنگ جهانی اول، شهر به ویرانه‌های خالی از سکنه تبدیل شده بود. در دوره پهلوی قدرت دولت مرکزی در آنجا مستقر شد.

رضایه، دریاچه دریاچه رضایه، که سابقاً دریاچه ارومیه نام داشت، در شمال غربی ایران در آذربایجان واقع است. طولش ۱۴۰ کیلومتر و منتهای عرضش ۴۰ کیلومتر است. مساحت متوسط این دریاچه، که به علت تغییر سطح آب در فصول مختلف متغیر است، ۵۰۰۰ کیلومتر مربع است. ۱۳۰۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. عمقش به طور متوسط در قسمتهای شمالی حدود ۶ متر و در قسمتهای جنوبی از ۱۲ تا ۱۵ متر است. آب این دریاچه به حدی شور است که هیچ نوع ماهی در آن زندگی نمی کند. آب و لجن آن برای درمان روماتیسم و بیماریهای جلدی مفید است.

رودهای عمده‌ای که به دریاچه رضایه می ریزند عبارتند از آجی چای از شرق، صوفی چای و موردی چای که از جنوب غربی کوههای سهند می آیند، جغتو، تاتائو، و ساوجبلاغ از جنوب، قادررود از جنوب غرب، و برده سور و باراندوزچای از غرب.

دریاچه رضایه از جهت حمل و نقل اهمیت دارد. بنادر مهم آن شرفخانه در شمال شرق، گلخانه در غرب، حیدرآباد در جنوب، و آق کنبند (بر جزیره شاهی) است. از جزایر این دریاچه جزیره شاهی است، و به همین جهت آن را دریاچه شاهی نیز نامیده اند.

اعلیحضرت فقید تشکیل شد در جدول زیر آمده است:

سید ضیاءالدین طباطبائی	۵ اسفند ۱۲۹۹ - ۴ خرداد ۱۳۰۰
قوام السلطنه	۱۴ خرداد ۱۳۰۰ - ۲۹ دی ۱۳۰۰
مشیرالدوله	۲ بهمن ۱۳۰۰ - ۱۸ اردیبهشت ۱۳۰۱
قوام السلطنه	۲۱ خرداد ۱۳۰۱ - ۵ بهمن ۱۳۰۱
مستوفی الممالک	۱۰ بهمن ۱۳۰۱ - ۲۱ خرداد ۱۳۰۲
مشیرالدوله	۲۴ خرداد ۱۳۰۲ - ۳۰ مهر ۱۳۰۲
سردار سپه	۳ آبان ۱۳۰۲ - ۲۱ آذر ۱۳۰۴

سردار سپه، که در دولت سید ضیاءالدین، و پس از آن جز در فواصل کوتاه استعفا، وزارت جنگ را نیز به عهده داشت، از همان آغاز کار به متحدالشکل کردن ارتش پرداخت؛ سازمانهای رنگارنگ جزو قزاقخانه شد، و ژاندارمری نیز که تا دیماه ۱۳۰۰ مقاومت می کرد در همان ماه جزو قزاقخانه شد، و بدین طریق قشون واحد ایران بنیاد یافت. در عین حال سردار سپه به سرکوبی اشرار و گردنکشان پرداخت. واقعه جنگل که به دست میرزا کوچک خان جنگلی برپا شده بود، و نیز فتنه لاهوتی پایان یافت. عشایر لرستان در سال ۱۳۰۱ سرکوبی شدند، و خلع سلاح ایل شاهسون در همان سال آغاز شد. در آذربایجان اسماعیل آغا سیمینتقو سرکوبی شد و این فتح در سراسر کشور شهرت عظیم یافت. در آذرماه ۱۳۰۲ احمد شاه سردار سپه را به ریاست وزرا منصوب کرد، و خودش در همان سال عازم اروپا شد. در اواخر همین سال اقداماتی برای عزل احمد شاه و برقراری رژیم جمهوری به عمل آمد که نتیجه ای نبخشید. هنگام بازگشت سردار سپه از سرکوبی شیخ خزعل در سال ۱۳۰۳، مجلس شورای ملی در ۲۵ بهمن ماه ۱۳۰۳ ریاست عالی کل قوای دفاعیه و تأمینیه مملکتی را با اختیارات تامه به وی تخصیص داد. عاقبت در ۹ آبان ۱۳۰۴ مجلس شورای ملی انقراض سلطنت قاجاریه را اعلام کرد و حکومت موقتی را به شخص سردار سپه وا گذارد. مجلس مؤسسان که در ۱۵ آذر ۱۳۰۴ گشایش یافت، در روز ۲۱ آذر ۱۳۰۴ سلطنت مشروطه ایران را به شخص اعلیحضرت رضا شاه پهلوی تفویض کرد. اعلیحضرت فقید روز ۲۵ آذر ۱۳۰۴ بر تخت سلطنت نشست و در ۴ اردیبهشت ۱۳۰۵ تاجگذاری کرد.

و پس از کارهای روزانه، «ساعتی متمادی می نشست و از روی صبر و حوصله و با پشتکار فراوان به تحصیل می پرداخت. در روشنائی چراغ کم نور، روی کتابها و دفترش خم می شد، و با دقت به تعلیمات همقطاری که به او کمک می کرد گوش می داد، و مشق خط می نوشت».

رضاخان به سبب شجاعتی که داشت در خدمت نظام ترقی کرد. در اوقات جنگ جهانی اول، جزو دسته تیراندازان همدان بود. در ۱۳۳۶ هجری قمری درجه سرهنگی و مقام فرماندهی داشت. مقارن برآمدن رضاخان، اوضاع ایران سخت آشفته بود. پریشانیهایی که در جنگ جهانی اول در کار مملکت پدید آمده بود، پس از پایان جنگ نیز ادامه یافت. کشور دچار فقر، ناامنی، خرابی اوضاع اقتصادی، قروض خارجی، و مداخلات اجانب بود، و گردنکشان از گوشه و کنار سر بر آورده بودند. پس از آنکه دست وثوق الدوله، که قرارداد ۱۹۱۹ را با روسها و انگلیسها بسته بود، از کار کوتاه شد، میرزا حسن خان مشیرالدوله (پیرنیا) رئیس الوزرا شد (۱۲ تیر ۱۲۹۹ هجری شمسی). مشیرالدوله برای رفع غائله بلشویکها و متجاسرین (میرزا کوچک خان جنگلی)، که صفحات شمال را میدان تاخت و تاز خود قرار داده بودند، لشکری از افراد ژاندارم و قزاق و بریگاد مرکزی بدان صفحات فرستاد، اما نیروهای دولتی پس از پیروزیهای عقب نشستند. فراریان رشت، که به پایتخت گریخته بودند، در تهران سروصدایی زیاد به راه انداختند و اسباب بیم و هراس مردم شدند. خلاصه، دولت مشیرالدوله در آبان ۱۲۹۹ هجری شمسی سقوط کرد، و فتح الله اکبر مأمور تشکیل دولت شد. در ۱۰ آبان ۱۲۹۹ هجری شمسی قزاقخانه از صاحبمنصبان روسی، که مسئول شکست نیروهای دولتی در شمال شناخته شده بودند، تحویل گرفته شد و ریاست آن به سردار همایون واگذار شد. در بهمن ۱۲۹۹ هجری شمسی، رضاخان با درجه سرتیپی، به ریاست آتریاد تهران منصوب شد.

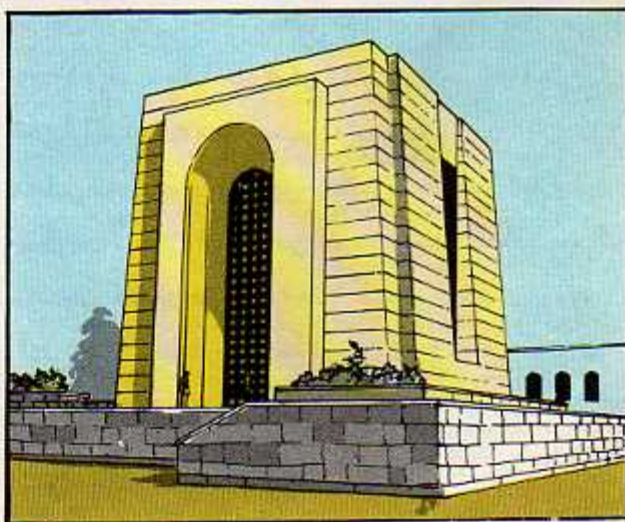
در چنین اوضاع و احوالی بود که کودتای سوم اسفند صورت گرفت. سلطان احمد شاه قاجار رضاخان را درجه سرداری و لقب سردار سپه داد، و وی ریاست دیویزیون قزاق را به دست گرفت. دولتهایی که از این پس تا سلطنت

اقداماتی که در عهد زمامداری و سلطنت اعلیحضرت فقید در راه نوینسازی کشور به عمل آمد فراوان است. مهمترین آنها عبارتند از: بسط امنیت، تقویت ارتش، ایجاد نیروی هوایی و دریایی، برقراری نظام وظیفه عمومی، ایجاد راه آهن سرتاسری، اعزام محصل به خارجه، تأسیس بانک ملی ایران، الغای کاپیتولاسیون، تأسیس رادیو.

تغییرات اجتماعی حاصل در دوره زمامداری اعلیحضرت فقید بسیار اهمیت دارد. از اقدامات مفیدی که در این دوره به عمل آمد توسعه معارف و فرهنگ است. گذشته از اعزام محصل به خارج، با تأسیس دارالمعلمین عالی، دانشسراهای مقدماتی، و دانشگاه تهران روز به روز بر عده دانشجویان ایرانی و تعداد آموزشگاهها افزوده شد، فرهنگستان ایران تأسیس شد، آزادی تعلیم و تربیت به بانوان داده شد، و رفع حجاب عملی گردید.

در طی جنگ جهانی دوم، به علت مشکلاتی که از تجاوز قوای شوروی و بریتانیا به ایران پیش آمد، رضا شاه کبیر در ۲۵ شهریور ۱۳۲۰ از سلطنت استعفا کرد، و تخت و تاج را به پسر و ولیعهد خویش شاهپور محمد رضا پهلوی وا گذاشت، و خود با کشتی از بندر عباس به جزیره موریس و پس از چندی از آنجا به ژوهانسبورگ رهسپار شد. سرانجام در ۴ مرداد ۱۳۲۳ دارفانی را بدرود گفت. جنازه او را از ژوهانسبورگ به قاهره بردند و در آنجا به امانت گذاشتند. در ۱۳ اردیبهشت ۱۳۲۹ جنازه را از مصر با تشریفات تمام به حضرت عبدالعظیم آوردند و در آرامگاه مخصوص دفن کردند. مجلس شورای ملی در ۳۱ خرداد سال ۱۳۲۸ عنوان رسمی اعلیحضرت فقید را رضا شاه کبیر قرارداد.

فرزندان اعلیحضرت فقید، گذشته از محمد رضا شاه پهلوی شاهنشاه آریامهر، عبارتند از: والاحضرت شاهدخت شمس پهلوی، والاحضرت شاهدخت اشرف پهلوی، والاحضرت مرحوم شاهپور علیرضا (۱۳۰۱ - ۱۳۳۳)، والاحضرت شاهدخت فاطمه پهلوی، والاحضرت شاهپور غلامرضا، والاحضرت شاهپور عبدالرضا، والاحضرت شاهپور احمد رضا، والاحضرت شاهپور محمود رضا، والاحضرت شاهپور حمید رضا.

زاگروس کوههای زاگروس

نام رشته کوهی است در ایران غربی و جنوبی که به طول ۱۶۰۰ کیلومتر به طرف جنوب و شرق از

کوههای ارمنستان تا خلیج فارس کشیده شده است. عرض از ۱۶۰ تا ۳۲۰ کیلومتر تغییر می‌کند، و بسیاری از قله‌های آن بیش از ۳۰۰۰ متر ارتفاع دارد. بلندترین قله آن زردکوه حدود ۴۵۵۰ متر است.

در دامنه‌های جنوب غربی زاگروس یکی از سرشارترین مناطق نفتخیز جهان قرار دارد. دامنه‌های کوههای زاگروس بیابان و بدون جنگل و درخت است، اما در ارتفاعات آن جنگلها و بیشه‌های کوچک بلوط پست مشاهده می‌شود. در ارتفاعات و قله‌های کوهها مراتع کوهستانی و جنگلهای کم درخت، و در اراضی پست شوره‌زارها و برکه‌ها و واحه‌ها دیده می‌شود. بزرگترین شهرهای واقع در منطقه این کوهها کرمانشاه و شیراز است. عده ساکنان ناحیه کوههای زاگروس را حدود ۵ میلیون تخمین کرده‌اند، که عمده‌ترین آنها کردها و لرها هستند.

زاهدان این شهر مرکز شهرستان زاهدان و مرکز استان

بلوچستان و سیستان است. نزدیک مرز پاکستان قرار دارد. تا ۱۳۱۵ نامش دنداب بود. جمعیتش ۱۷۵۰۰ (سرشماری ۱۳۳۵ هجری شمسی) است. با راه آهن به میرجاوه مربوط است و بر سر راههای ارتباطی مشهد به کرمان، کرمان به چابهار، و کرمان به مرز پاکستان واقع است. شهرستان زاهدان شامل بخشهای حومه، خاش، میرجاوه، و نصرت آباد است. کوههای آن کوههای مرزی ملک‌سیاه و میرجاوه، و کوه تفتان است.

زاینده‌رود یکی از رودهای عمده ایران زاینده‌رود یا زنده رود است که از زردکوه، در غرب اصفهان سرچشمه می‌گیرد و پس از طی حدود ۳۰۰ کیلومتر به باتلاق گاوخونی می‌ریزد. از پلهای قدیمی روی زاینده‌رود می‌توان پل خواجو و سی و سه پل را نام برد. سی و سه پل که در

زمان شاه عباس اول صفوی ساخته شده، ۳۳ دهانه دارد. نظر به وسعت کشتزارهای استان اصفهان و کمبود آب این ناحیه، طرح ملحق کردن آب کوهرنگ به زاینده‌رود، که در زمان صفویه آغاز و متروک شده بود، به موقع اجرا گذاشته شد، و تونل کوهرنگ در ۱۳۳۲ افتتاح شد.

زرتشت نام پیامبر ایران باستان به زبان پهلوی زرتشت بوده که ما او را زردشت می‌خوانیم. مؤسس آیین زرتشتی بوده است. زمان زرتشت را زرتشتیان قرن هفتم و ششم پیش از میلاد می‌دانند، ولی بعضی از پارسیان عهد او را به ۴۵۰۰ سال پیش از میلاد بالا می‌برند. در هر حال، به موجب کتابهای دینی زرتشتیان، زرتشت معاصر گشتاسب (شهریار خراسان) بود و گشتاسب دین او را پذیرفت. آیین زرتشتی، که زمانی دین رسمی ایران باستان بود، امروز در ایران و در هند پیرو دارد. کتاب مقدس زرتشتیان اوستا است. در نظر زرتشتیان نیکی از بدی جداست و ممکن نیست که یکی از دیگری پدید آید. دنیا پهنهٔ پیکار میان نیکی و بدی است. در آیین زرتشتی اهورمزدا خدای بزرگ است و گروه بسیاری از ایزدان مجری ارادهٔ او هستند. اهریمن روان خبیث و اصل شر است و گروهی از دیوها یار و همکار او هستند. سه رکن مهم دین زرتشت «پندار نیک، کردار نیک، گفتار نیک» است.

س

ساری شهر ساری مرکز شهرستان ساری و مرکز استان دوم (مازندران) است. نزدیک دریای خزر در کنار راه آهن سرتاسری واقع

است. جمعیتش حدود ۲۶۳۰۰ (سرشماری ۱۳۳۵ هجری شمسی) است. رود تجن از یک کیلومتری شرق آن می‌گذرد. راه‌های شوسه آن را به شاهی، به‌شهر، و فرح آباد مرتبط می‌کند.

تاریخ ساری. شهر ساری در زمان فرخان، اسپهبد طبرستان در اواخر قرن اول و اوایل قرن دوم هجری قمری، به وسیله یکی از امرای وی به نام باؤ ساخته یا ساختمانش تجدید شد. ساری در طی تاریخ چند بار کرسی طبرستان بود. ساختمان مسجد جامع آن را امیر یحیی در دوره خلافت هارون الرشید آغاز کرد، و مازیار ابن قارون آن را به اتمام رسانید. محصول عمده آن ابریشم بود. از بناهای مهم آن مقبره سلطان محمد رضا و امامزاده یحیی است.

شهرستان ساری مشتمل است بر بخشهای حومه، دو-دانگه و چهاردانگه، کوه‌های البرز از آن می‌گذرد و از جنگل پوشیده است. رود تجن، با شعبه‌هایش، آن را مشروب می‌کنند. راه آهن سرتاسری از آن می‌گذرد. از آبادیهای تاریخی آن فرح آباد است. محصول عمده‌اش برنج، پنبه، توتون و مرکبات است.

سازمان برنامه فکر تنظیم برنامه برای فعالیتهای عمرانی کشور از ۱۳۱۶ مورد توجه قرار گرفت. تا پس از جنگ جهانی دوم کاری در این زمینه صورت نگرفت. پس از پایان جنگ، چون کشور قوه خرید خارجی معنایی به شکل نقره و طلا و ارز به دست آورده بود، فکر استفاده از این اندوخته برای ترمیم و توسعه اقتصادی، و طرح برنامه‌های عمرانی تجدید شد. برای تنظیم یک برنامه توسعه اقتصادی، هیئتی به نام «کمیته برنامه» به وجود آمد که برنامه‌ای برای مدت ۷ سال تنظیم کند. پس از مطالعات بسیار یک برنامه نهایی به نام «برنامه هفتساله اول» تنظیم شد.

در ۲۶ بهمن ۱۳۲۷ هجری شمسی مجلس شورای ملی تشکیل سازمانی به نام سازمان برنامه را برای اجرای برنامه هفتساله اول تصویب کرد. برای اجرای این طرح که حجم اولیه آن ابتدا ۶۲ میلیارد ریال پیشبینی شده بود اما بعداً به ۲۱ میلیارد ریال کاهش یافت، قسمتی از وجوه لازم از بانک جهانی وام گرفته شد. در سال ۱۳۳۰ هجری شمسی، بحران نفت اجرای طرحها را متوقف کرد. این وضع تا سال ۱۳۳۳ ادامه یافت، و پس از برقراری مجدد درآمد نفت، برنامه جدیدی به نام برنامه هفتساله دوم در مهر ماه ۱۳۳۴ به تصویب مجلس شورای ملی رسید و به مرحله اجرا درآمد.

هدفهای برنامه هفتساله دوم عبارت بود از افزایش تولید، بهبود و تکثیر صادرات، تهیه مایحتاج مردم در داخله کشور، ترقی کشاورزی و صنایع، اکتشاف و بهره‌برداری از معادن و ثروتهای زیرزمینی، اصلاح و تکمیل وسایل ارتباط، اصلاح امور بهداشت عمومی، و انجام دادن هر نوع عملیات دیگر برای عمران کشور و بالا بردن سطح فرهنگ و زندگی افراد و بهبود وضع معیشت عمومی. اعتبارات اولیه که برای اجرای این طرح به تصویب رسید بالغ بر ۷۰ میلیارد ریال بود که بایستی از محل عایدات نفت تأمین شود، این اعتبار بعداً به ۸۴ میلیارد ریال افزایش یافت.

با تمام مشکلاتی که در اجرای طرح برنامه هفتساله دوم وجود داشت، در برنامه دوم کارهای مهمی صورت گرفت که از جمله می‌توان اینها را نام برد:

ساختمان سدهای محمد رضا شاه پهلوی و کرج و سفید رود؛ طرحهای مکانیزه کردن کشاورزی، دفع آفات، ترویج کود شیمیایی، کشت نیشکر و ایجاد صنعت قند بر پایه آن؛ ساختمان راه و راه آهن و فرودگاهها؛ اصلاح بنادر و تقویت تجهیزات پستی و تلگرافی و رادیویی؛ ساختمان یا تکمیل کارخانه‌های متعدد؛ مبارزه موفقیت آمیز با مالاریا و بیماریهای واگیردار، ساختن تعداد فراوانی درمانگاه و مدرسه و مراکز و کارگاههای حرفه‌ای و کشاورزی؛ تأمین برق ۱۴۴ شهر و اتمام لوله‌کشی آب در ۴۰ شهر.

در ۱۸ شهریور ۱۳۴۱ هجری شمسی لایحه قانونی

بر نامه هفتساله سوم به تصویب هیئت دولت رسید. هدفهای اصلی آن افزایش درآمد ملی، توزیع عادلانه درآمد، و ایجاد کار برای عده بیشتری از مردم است. از تفاوتهای اساسی این برنامه با برنامه دوم این است که سازمان برنامه به صورت دستگاه برنامه‌ریزی و نظارت در اجرای برنامه‌های عمرانی درآمده است، و اجرای طرحها بر عهده وزارتخانه‌ها و دستگاههای اجرایی است.

سازمان پیمان مرکزی علامت اختصاری ستو. در ۲۴ فوریه ۱۹۵۵ پیمانی میان دولتهای ترکیه و عراق در بغداد به امضا رسید که پیمان بغداد نام یافت. هدف این پیمان کمک متقابل میان دولتهای امضاکننده بود، و کشورهای ایالات متحده و انگلستان از آن حسن استقبال کردند. در همان سال بریتانیای کبیر و سپس پاکستان و پس از آن ایران به این پیمان پیوستند.

پس از سرنگون شدن بساط نوری سعید در عراق، دولت عراق در سال ۱۹۵۹ از عضویت اتحادیه خارج شد، و در ۱۹ اوت ۱۹۵۹ از مرکز جدید سازمان در آنکارا اعلام شد که سازمان اسم خود را به «سازمان پیمان مرکزی» تغییر داده است.

ستو که يك اتحادیه دفاعی است، فعالیتهای اقتصادی نیز دارد. از بزرگترین طرحهای اقتصادی آن طرح راه آهن بین ایران و ترکیه است.

سازمان شاهنشاهی خدمات اجتماعی در سال ۱۳۲۶ هجری شمسی، هنگامی که عواقب شوم جنگ جهانی دوم گروه کثیری از ایرانیان را گرفتار فقر و تنگمندی و بیماریهای گوناگون کرده بود، سازمان خیریه‌ای به نام سازمان شاهنشاهی خدمات اجتماعی، تحت ریاست عالیّه محمد رضا شاه پهلوی و نیابت والا حضرت اشرف پهلوی، در تهران تأسیس شد. چیزى نگذشت که این سازمان فعالیتهای خود را در نقاط دیگر کشور گسترش داد.

وظایف سازمان عبارت است از اقدام در امور اجتماعی عام‌المنفعه از قبیل خدمات بهداشتی و تعلیم و تربیتی، کمک به مادران ینوا، رسیدگی به زندگی خانواده‌های فقیر، و

غیره. درآمد سازمان به طور کلی از راه فروش بلیطهای اعانه ملی است. فعالیتهای سازمان در انجام دادن وظایف خود از راه تأسیساتی که تا سال ۱۳۴۲ دایر کرده است معلوم می‌شود: (۱) ۱۱۲ درمانگاه دایر و ۲۳ درمانگاه در دست ساختمان؛ (۲) ۳ بیمارستان (تجربیش، رامسر، قم)؛ آموزشگاه حرفه‌ای رضا پهلوی در تهران؛ آموزشگاه پرستاری اشرف پهلوی در تهران که تا کنون ۵۰۰ فارغ‌التحصیل از آن خارج شده‌اند؛ ۵ باب اندرزگاه در تهران و ۵۸ باب در شهرستانها برای کمکهای طبی و بهداشتی به مادران و خانواده‌های فقیر و نیز توزیع مواد غذایی و سوخت زمستانی و لباس به آنان.

از کارهای فرهنگی سازمان چاپ کتابهای چهارساله ابتدایی است که از سال ۱۳۳۶ به بعد دو سال تماماً به خرج سازمان و پس از آن با کمک دولت انجام گرفته است.

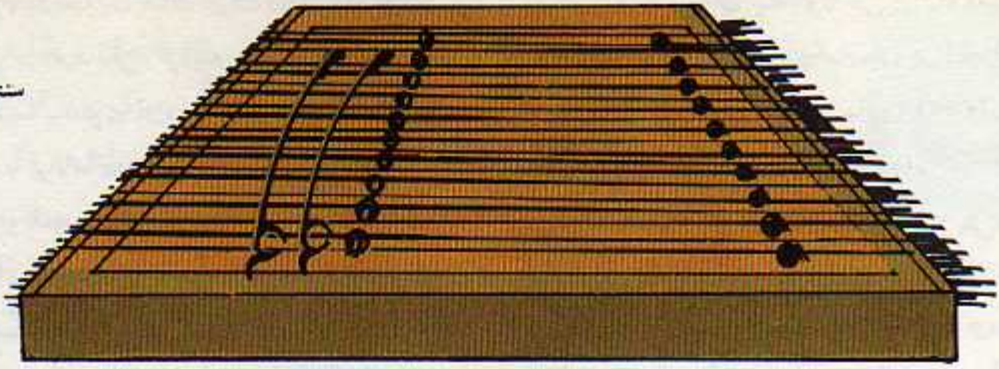
سازهای ایرانی از سازهای اصیل ایرانی می‌توان سازهای زیر را نام برد:

(۱) تار. این ساز که در ایران و افغانستان و قفقاز رواج دارد، در هر يك از این کشورها به شکل خاصی است. تار ایرانی دارای کاسه‌ای است مرکب از دو قسمت، که قسمت بزرگتر را کاسه و قسمت کوچکتر را نقاره می‌نامند. بر دهانه‌های این دو قسمت پوست نازک بره کشیده شده است. سابقاً تار پنج سیم داشت، اما درویش‌خان، استاد معروف موسیقی، يك سیم به آن افزود. سیمهای تار از روی خرنک، که بر پوست کاسه نصب است، می‌گذرند. تار را با مضراب می‌نوازند.

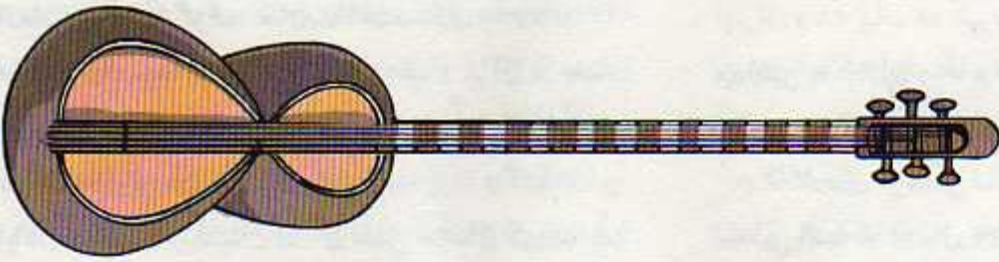
صدای تار تا حدی شباهت به صدای پیانو نیست اما گرمتر و پخته‌تر است. در موسیقی ایرانی، تار برای همراهی با آواز بهترین سازهاست.

(۲) رباب. یکی از سازهای زهی قدیمی رباب است که دارای قاب یا کاسه بوده و بعضی اقسامش با ناخن یا مضراب و برخی با آرشه نواخته می‌شده است. رباب در تاریخ سازهای زهی در اروپا تأثیر بسیار داشته و بدون شك وسیله ورود آرشه به مغرب‌زمین بوده است. بعضی آن را نیای

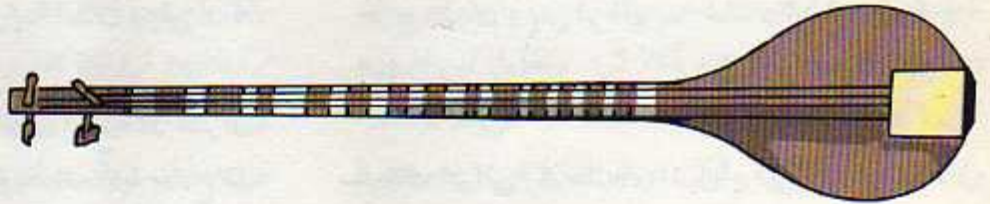
ستور

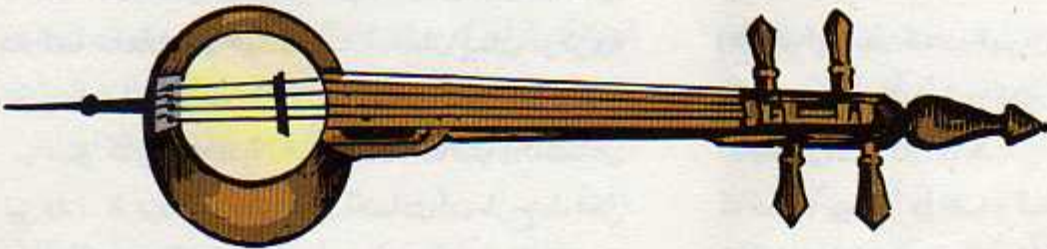
تار

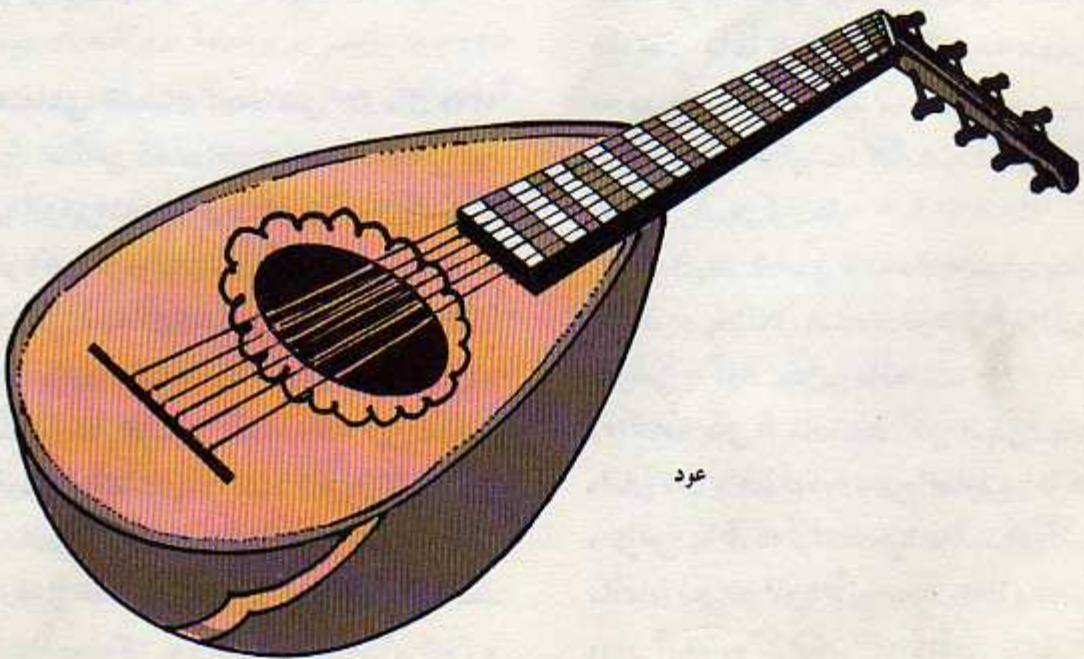
سه تار

کمانچه

عود

ویولون دانسته‌اند.

(۳) سه‌تار. یکی از سازهای زهی شبیه تار سه‌تار است. سه‌تار از يك كاسه چوبی مجوف تشکیل شده که دارای دسته‌ای است که سیمها در امتداد آن از روی کاسه کشیده شده به چهار گوشی در انتهای دسته متصل می‌شوند. سه‌تار را با ناخن سبابه دست راست می‌نوازند.

در آغاز سه‌تار سه سیم داشت و به همین جهت آن را سه‌تار نامیدند، اما بعد يك سیم دیگر به آن افزوده شده است. گویند که سیم اضافی را مشتاق علی شاه نامی به آن افزوده است. به همین مناسبت سیم اضافی را «سیم مشتاق» می‌خوانند. از نوازندگان مشهور سه‌تار در دوره اخیر غلامحسین درویش و ابوالحسن صبا را می‌توان نام برد.

(۴) سنتور. سنتور سازی است شرقی. این ساز به شکل دوزنقه‌ای است متساوی‌الساقین که دارای ۷۲ سیم و ۱۸ خرك است. از روی هر خرك ۴ سیم می‌گذرد که همصدا كوك می‌شوند. سنتور را با دو مضرب چوبی می‌نوازند و كوك کردن آن با پس و پیش کردن خركها و پیچاندن گوشها صورت می‌گیرد.

از نوازندگان زبردست مشهور حبیب سماعی است. ابوالحسن صبا نخستین پایه‌گذار خط موسیقی و تنظیم ردیف آوازهای ایرانی برای این ساز است.

(۵) عود. این ساز دوره اسلامی در نواحی شمال شرقی پدید آمده و به شکل تار است که کاسه آن پهنتر و دسته آن کوتاهتر است. بر روی کاسه آن، مانند کاسه تار، پوستی کشیده شده است.

(۶) کمانچه. کمانچه سازی است زهی که دارای سه یا چهار سیم است. کاسه کوچکی دارد و با آرشه (کمانه) نواخته می‌شود. (رجوع شود. به سازهای زهی، جلد نهم.)

ساسانیان آخرین سلسله شاهنشاهان ایران پیش از اسلام ساسانیان است که پادشاهان آن از حدود ۲۲۶ تا حدود ۶۵۲ بعد از میلاد، بعد از اشکانیان سلطنت کردند. این سلسله منسوب است به ساسان، که پس از وی پسرش بابك جانشین او شد، و یکی از فرزندان خود اردشیر را در دازابگرد به منصب عالی نظامی رسانید. این اردشیر همان

اردشیر بابکان است که اردوان پنجم اشکانی را شکست داد و، با تسخیر تیسفون در سال ۲۲۶، شاهنشاهی ساسانی را بنیان گذاشت. وی سیستان، گرگان، خراسان، مرو، بلخ، و خوارزم را گرفت؛ شاهان کوشان، توران، و مکران را مطیع ساخت. سپس متوجه آسیای غربی شد؛ ارمنستان را مورد حمله قرار داد، و به قسمتی از بین‌النهرین که در دست رومیان بود لشکر فرستاد، و جنگهای ایران و روم که از دوره اشکانیان آغاز شده بود، از نو شروع شد. اردشیر آیین زرتشتی را دین رسمی کشور قرار داد. تشکیلاتی که در سیاست و دین پدید آورد قریب ۴۰۰ سال دوام یافت. در شهرسازی نیز فعالیت داشت.

جانشین اردشیر بابکان شاپور اول بود که شورش ارمنستان را فرو نشاند، به بین‌النهرین و نصیبین و انطاکیه تاخت، با رومیان بارها جنگید، و در یکی از این جنگها والریانوس امپراتور روم را اسیر کرد. سالهای آخر عمر را صرف آبادانی کرد.

پس از شاپور اول هرمز اول و سپس بهرام اول سلطنت کردند. مانی که در زمان شاپور اول ظهور کرده بود در عهد بهرام اول کشته شد. بعد از بهرام پسرش بهرام دوم به پادشاهی نشست. وی به مشرق ایران لشکر کشید و سکاها را مطیع کرد. در زمان او امپراتور روم، کاروس به قصد گرفتن انتقام شکست والریانوس به بین‌النهرین لشکر کشید. و رومیان تا تیسفون پیش آمدند. اما با مرگ ناگهانی کاروس، رومیان ناچار عقب نشستند و بهرام با دیوکلسین صلح کرد.

بعد از بهرام دوم بهرام سوم و سپس نرسی سلطنت کردند. نرسی ارمنستان را اشغال کرد و گالریوس امپراتور روم را شکست داد، اما سال بعد (۲۹۷) از رومیان شکست خورد و قسمتی از ارمنستان و گرجستان به دست رومیان افتاد. پس از او آذر نرسی مدت کوتاهی سلطنت کرد و بعد از وی بزرگان ایران شاپور ذوالاکتاف را که هنوز در شکم مادر بود، به سلطنت برداشتند. در زمان این شاپور اعراب به ایران تاختند و این امر سبب لشکرکشی شاپور به عربستان و مقهور کردن اعراب شد. در دوره او قسطنطین اول امپراتور روم به دین مسیح گروید. و این امر مشکلات